

PIOTR MAZUR

KONCEPCJA WSPÓŁCZESNEJ PEDAGOGIKI PASTORALNEJ

Pedagogika pastoralna jest jedną z wielu subdyscyplin pedagogiki. W polskiej literaturze przedmiotu prekursorami tej dyscypliny naukowej byli F. Blachnicki¹ i S. Kunowski². Ich zdaniem pedagogika pastoralna, z uwagi na jej przedmiot, winna zajmować uprzywilejowane miejsce na uczelniach katolickich, a zwłaszcza w seminariach duchownych.

Pedagogika pastoralna głęboko osadzona jest w pedagogice chrześcijańskiej. Z niej wynikają implikacje do prowadzonych badań nad działalnością wychowawczą Kościoła. Stąd też w niniejszym artykule zostaną przedstawione podstawy pedagogiki chrześcijańskiej – główne założenia, cele i podział.

Dla pełniejszego zrozumienia założeń pedagogiki pastoralnej niezbędne jest ukazanie procesu kształtowania się tej subdyscypliny pedagogicznej. Za początek tworzenia pedagogiki pastoralnej wskazuje się Sobór Watykański II, który zwrócił uwagę na duszpasterski i wychowawczy wymiar działalności Kościoła. Przyczyniło się to w znacznej mierze do podjęcia teoretycznych rozważań na ten temat, jak również do poszerzenia działalności pedagogiczno-pastoralnej prowadzonej przez wspólnoty kościelne.

Każda dziedzina wiedzy ma swój własny odrębny cel, przedmiot i metodę. W omówieniu założeń pedagogiki pastoralnej zostanie ukazany jej cel, przedmiot oraz metoda.

¹ Zob. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971, s. 476–486.

² Zob. S. Kunowski, *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1962, nr 54, s. 222–233; tenże, *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962, nr 4, s. 204–215; tenże, *Potrzeby wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962, nr 5, s. 263–272; tenże, *O wychowaniu parafialnym*, „Katecheta” 1964, nr 4, s. 151–154; tenże, *Potrzeby programowe pedagogicznego kształcenia alumnów*, „Ateneum Kapłańskie” 1968, nr 71, s. 65–76; tenże, *Rozwój pedagogiki katolickiej w Polsce*, „Sprawozdania TN KUL” 1968, nr 16, s. 151–154; tenże, *Elementy pedagogiczne teorii seminarium duchownego jako instytucji wychowawczej*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 1970, nr 2, s. 211–241; tenże, *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego*, [w:] T. Bielski (red.), *Ku odnowie życia wewnętrznego. Powołanie człowieka*, Poznań 1972, s. 67–100; tenże, *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, [w:] *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Lublin 1973, s. 587–595.

Najogólniej możemy stwierdzić, że pedagogika pastoralna zajmuje się wychowawczą działalnością Kościoła. Jej główną metodą jest metoda JOC, oparta na trzech zasadach: wiedzieć, oceniać i działać. Podjęte w tym artykule zagadnienia pozwolą na wykazanie wspólnych więzów pedagogiki pastoralnej z pedagogiką chrześcijańską.

Podstawy pedagogiki chrześcijańskiej

Pedagogika chrześcijańska zakorzeniona jest w Objawieniu Bożym. Jezus Chrystus stanowi dla niej główne źródło inspiracji do działań wychowawczych. Pedagogika chrześcijańska stanowi teoretyczną i metodologiczną podstawę pedagogiki pastoralnej.

W poszczególnych punktach tego artykułu zostaną omówione fundamentalne zasady pedagogiki chrześcijańskiej i jej podział. Pozwoli to na ukazanie współzależności z pedagogiką pastoralną. Przedstawiony zostanie również proces tworzenia się pedagogiki pastoralnej.

Wybitny pedagog F.W. Foerster cel wychowania widzi w religii i moralności chrześcijańskiej: „To właśnie jest cudowne w prowadzeniu duszy ludzkiej przez Chrystusa, że w nim zatracą się wszelka jednostronność, a najsprzeczniejsze żywioły, na pozór wykluczające się wzajemnie, łączą się w jedno i wzajemnie się wyrównują, jako to miłość i moc, energia i delikatność, wola i spokojna zaduma, pokora i niezłomność”³. W wychowaniu chrześcijańskim upatrywał jedyną szansę na moralne odrodzenie człowieka. Samo zaś chrześcijaństwo uznał za największe wydarzenie w pedagogice⁴.

W rozwoju myśli pedagogicznej bardzo ważnym momentem było życie i nauczanie Jezusa Chrystusa. Wcielenie Syna Bożego stanowi punkt zwrotny w pedagogii Bożej, przede wszystkim Chrystus wybrał drogę głoszenia Dobrej Nowiny⁵.

³ F.W. Foerster, *Wychowanie i samowychowanie*, Warszawa–Kraków 1917, s. 45; zob. B. Nawroczyński, *Współczesne prądy pedagogiczne*, [w:] S. Łempicki, W. Gottlieb i in (red.), *Encyklopedia Wychowania*, t. 1, Warszawa 1933, s. 531.

⁴ Zob. L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1963, s. 439–440. F.W. Foerster w swych pamiętnikach wyznał: „Interesowałem się chrześcijaństwem, znałem jego historię, zasadnicze prawdy, fakty, zdarzenia Ewangelii, lecz pod względem wartości stawiałem je na równi z innymi religiami. Dopiero analiza faktu Wcielenia, o której czytałem przypadkowo w jednym z czasopism, pozwoliła mi spojrzeć na Chrystusa w właściwym świetle. I odtąd zacząłem uważać chrześcijaństwo nie za naukę tylko, ale za rzeczywistość zbawiającą, przenoszącą człowieka do innej, nadprzyrodzonej egzystencji”. Cyt. za: R. Łukaszyk, *Analiza podstaw...* (1), s. 65.

⁵ Zob. S. Kunowski, *Podstawy wychowania duszpastersko...*, s. 213–214.

Pedagogia Jezusa przynosi nam nowe spojrzenie na człowieka, świat, życie i wychowanie. *Novum* pedagogiki chrześcijańskiej polega przede wszystkim na spojrzeniu na człowieka jako osobę, podkreślenie jego godności jako dziecka Bożego. Chrystus daje nam również nowe spojrzenie na wychowanie, którego zasady wyprowadzane są z pozycji wiary⁶.

W refleksji aksjologicznej zwracano przede wszystkim uwagę na cnoty kardynalne: roztropność, sprawiedliwość, męstwo, umiarkowanie. Jezus w swoim nauczaniu podkreśla rolę i znaczenie cnót teologicznych: wiary, nadziei i miłości⁷.

Chrystusowa pedagogika wartości została ukazana w Kazaniu na Górze (por. Mt 5–7). Niewątpliwie osiem błogosławieństw stanowi filar pedagogii miłości. Przykazanie miłości zostaje poszerzone aż do miłości nieprzyjaciół: „Miłujcie waszych nieprzyjaciół i módlcie się za tych, którzy was prześladują” (Mt 5,44)⁸.

Dla pedagogiki chrześcijańskiej ogromne znaczenie ma również ewangeliczne orędzie prawdy, sprawiedliwości, pokoju, wolności. Chrystus w swoim nauczaniu akcentuje je jako podstawowe wartości życia społecznego i poszczególnych jednostek. Jego nauczanie i działalność wyraźnie wskazują, że człowiek powinien te wartości szanować i urzeczywistniać w swoim życiu.

U podstaw pedagogiki chrześcijańskiej znajduje się koncepcja człowieka jako osoby. Człowiek jest bytem materialnym i duchowym, jest istotą rozumną i wolną. O osobowej strukturze człowieka stanowi jego wyjątkowa godność, dzięki której ujmowany jest jako podmiot. Chrześcijańska wizja człowieka podkreśla jego podmiotowość i odpowiedzialność za świadomie podejmowane czyny. Z perspektywy teologicznej zaakcentowana jest wartość życia wewnętrznego człowieka.

W pedagogice chrześcijańskiej cel wychowania wykracza poza cel w porządku naturalnym. Dla rozwoju człowieka ważna jest również perspektywa eschatologiczna (życia wiecznego). Stąd też celem wychowania chrześcijańskiego jest „współdziałanie człowieka z łaską Bożą w celu formowania doskonałego chrześcijanina jako człowieka nadprzyrodzonego, naśladowującego Chrystusa. Z przyjęcia Chrystusa i Jego nauki wynika wychowanie moralne człowieka, które wskazuje na cel ostateczny ludzkiego życia, którym jest dobro nieskończone”⁹.

⁶ Zob. M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000, s. 82.

⁷ Zob. tamże.

⁸ Zob. J. Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005, s. 122.

⁹ Tamże, s. 123.

Istotnym elementem pedagogiki chrześcijańskiej jest to, że jest ona nastawiona na działanie. Jej zamierzeniem nie jest teoria, nauczanie, ale formacja, apostołat. Przykładem jest sam Chrystus, który jest nie tylko Nauczycielem przekazującym wiedzę, wskazującym fundamentalne wartości, ale również poprzez swoją działalność ukazuje, jak je realizować w życiu (znaki, cuda, świadectwo czynnej miłości)¹⁰. Jerzy Bagrowicz zaznacza, że „Jezus Chrystus był nie tylko doskonałym nauczycielem i wychowawcą, wzorem i modelem wychowawcy. Przez łaskę, jako Syn Boży, wychowuje i prowadzi człowieka, który przez wiarę poddaje się Jego oddziaływaniu i we wspólnocie Kościoła dąży do ‘pełnego poznania Syna Bożego, do człowieka doskonałego, do miary wielkości według pełni Chrystusa’ (Ef 4,13)”¹¹.

Pedagogika chrześcijańska jest głęboko zakorzeniona w ewangelicznym nauczaniu Jezusa Chrystusa. W procesie wychowania akcentowana jest rola miłości. Zasadniczo można stwierdzić, że pedagogika chrześcijańska to pedagogia miłości. Wszystkie wysiłki pedagogiczne zmierzają ku wychowaniu do miłości oraz kształtowania postawy miłości wobec Boga, siebie i drugiego człowieka. Miłość nadaje właściwy sens wszelkim działaniom wychowawców.

Pedagogika pastoralna w strukturze pedagogiki chrześcijańskiej

Pedagogika chrześcijańska to „naukowy system wychowania oparty na podstawowych źródłach chrześcijaństwa, do których należy przede wszystkim Objawienie Boże zawarte w Piśmie świętym, oraz na tradycji wychowawczej poszczególnych wyznań chrześcijańskich”¹².

Istotą chrześcijaństwa jest wiara w Chrystusa i osobista więź z Nim. M. Gogacz precyzuje: „Pedagogika chrześcijańska rozgrywa się więc nie tyle na poziomie problemu Boga i trwania osób w podstawowych powiązaniach przez miłość, wiarę i nadzieję, ile raczej na poziomie owocowania darów Ducha Świętego dzięki Wcieleniu Chrystusa i Odkupieniu, dzięki Jego śmierci i zmartwychwstaniu”¹³.

Wybitny teoretyk wychowania katolickiego S. Kunowski podzielił pedagogikę chrześcijańską na cztery wielkie działy:

¹⁰ Zob. M. Nowak, dz.cyt., s. 84.

¹¹ J. Bagrowicz, dz.cyt., s. 122.

¹² Tamże, s. 121.

¹³ M. Gogacz, *Pedagogika chrześcijaństwa jako religii krzyża i zmartwychwstania*, [w:] A. Ryńcio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999, s. 61.

Pedagogika religijna – ma ona charakter ekumeniczny, zawiera w sobie wyznaniowe systemy wychowania, np. protestancki (F.W. Foerster, O. Hammelsbeck), prawosławny (N. Bierdiajew, P. Evdokimov), katolicki¹⁴.

Pedagogika katolicka – jest opisem praktycznych systemów wychowawczych, zapoczątkowanych przez zakony (franciszkański, dominikański, benedyktyński itp.), systemów szkolnych (jezuicki, braci szkolnych, pijarski itp.), jak również i rodzinnych, zależnie od epoki, kultury i stanu. W pedagogice katolickiej istnieją również kierunki formacyjne: katechetyczny, etyczny, socjologiczny itd., a także prądy uzasadniające filozoficznie wychowanie: tomizm, augustynizm, egzystencjalizm¹⁵.

W rozwoju katolickiej pedagogiki wyróżnia dwa nurty:

- a) chrześcijańską pedagogikę filozoficzną – w której dominuje pedagogiczna myśl tomistyczna (O. Willmann, D.J. Mercier), akcentująca kształtowanie charakteru, doskonalenie się w miłości oraz przywiązanie do tradycji;
- b) pedagogikę religijno-moralną, która w centrum stawiała dydaktyczną i treściową stronę nauczania religii. Była próbą zbudowania pedagogiki opartej na etyce wychowawczej i teologii moralnej (J. Maritain, J. Woroniecki)¹⁶.

A. Pedagogika chrześcijańska – stanowi dział normatywny, kierujący działaniami instytucji wychowawczych tak, aby działały prawdziwie po chrześcijańsku¹⁷. Ujmował ją jako naukę ogólną nasyconą problemami zbliżenia prawd teologicznych do człowieka, które można rozwiązać przy pomocy wiedzy biologicznej, psychologicznej, socjologicznej i znajomości kultury¹⁸.

B. Pedagogika pastoralna:

- a) pedagogika pastoralna fundamentalna – dział koncepcyjny i dział planowania założeń ogólnych,
- b) pedagogika pastoralna szczegółowa – planowanie praktycznej realizacji we współczesnych warunkach¹⁹.

Kunowski proponował, aby zagadnienia pedagogiczne, które wymagają naświetlenia teologicznego, ugrupować w cztery podstawowe działy:

¹⁴ Zob. S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna...*, s. 589.

¹⁵ Zob. tamże, s. 590; A. Rynio, *Wkład Stefana Kunowskiego w rozwój pedagogiki katolickiej*, [w:] M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio (red.), *W trosce o integralne wychowanie*, Lublin 2003, s. 115–126.

¹⁶ Zob. J. Bagrowicz, dz.cyt., s. 124.

¹⁷ Zob. S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna...*, s. 590.

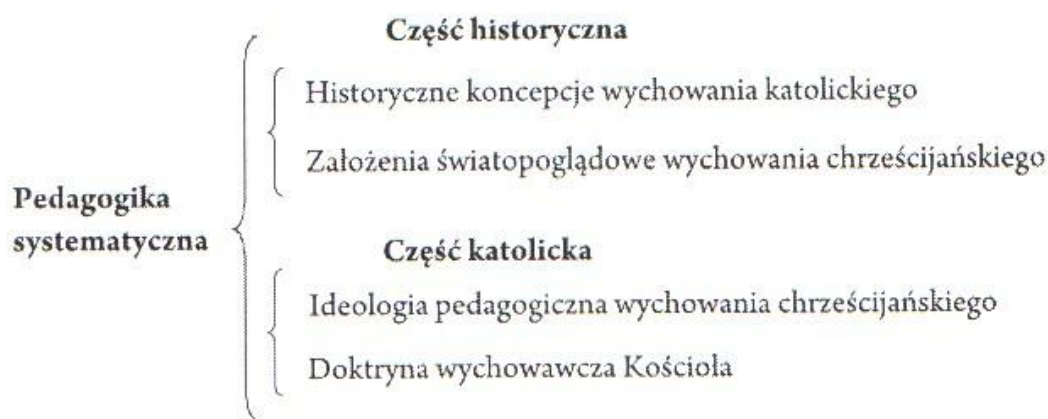
¹⁸ Zob. tenże, *Katechetyka a pedagogika katolicka*, „Katecheta” 1963, nr 4, s. 162.

¹⁹ Zob. tenże, *Pedagogika pastoralna...*, s. 590.

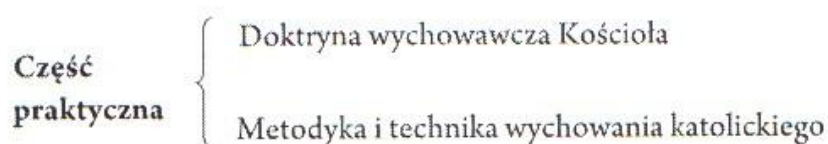
- I. Założenia światopoglądowe wychowania chrześcijańskiego,
- II. Ideologia pedagogiczna, czyli nauka o kierowniczych ideach tegoż wychowania,
- III. Doktryna wychowawcza Kościoła o instytucjach wychowujących, ich prawach i współdziałaniu,
- IV. Metodyka i technika wychowania katolickiego²⁰.

Całość pedagogiki katolickiej przedstawił w następującym schemacie:

Pedagogiczna historia Kościoła

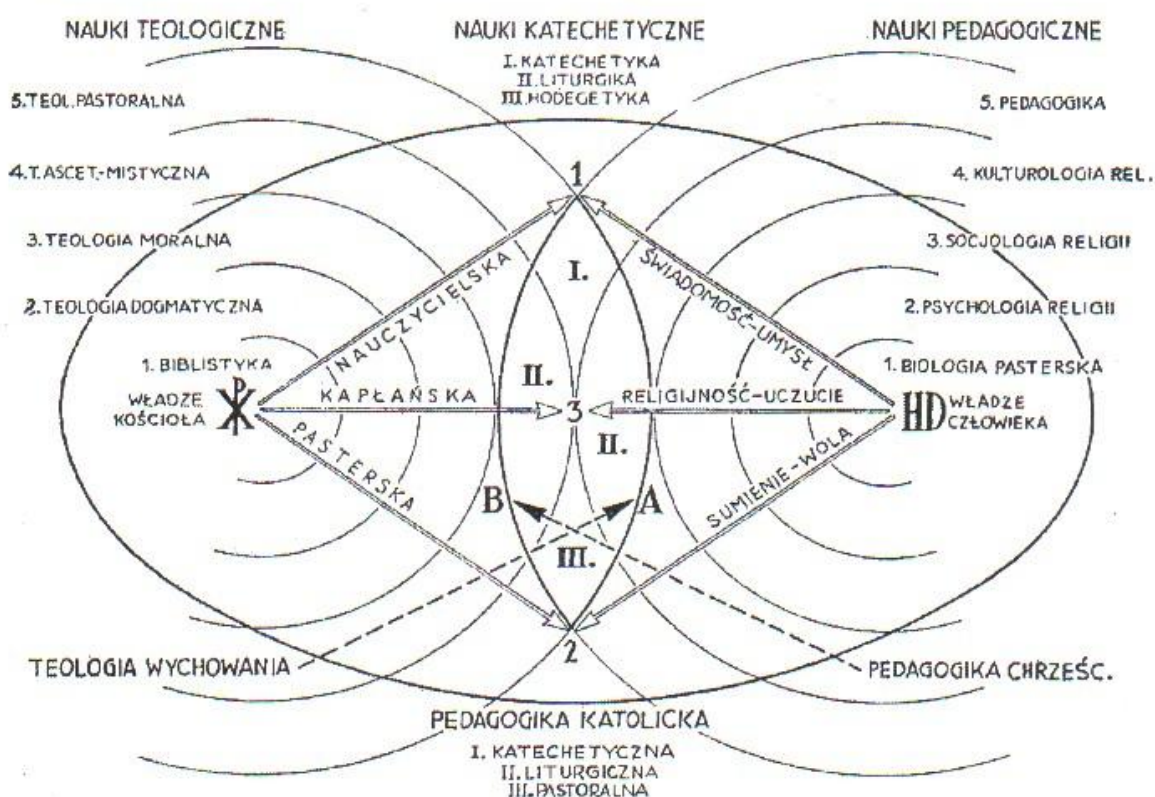

Katolicka systematyczna ideologia pedagogiczna wychowania chrześcijańskiego

²⁰ Zob. tenże, *Teologia a potrzeby pedagogiki katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 1959, nr 51, s. 239; tenże, *O potrzebie naukowego wyodrębnienia współczesnej pedagogiki katolickiej*, „Katecheta” 1958, nr 4, s. 295–296.

S. Kunowski zaproponował również następujący podział nauk religijnych:

Rys. 1. Podział nauk religijnych

W zaproponowanym schemacie Kunowski uwzględnił nauki teologiczne o Bogu i Jego życiu oraz nauki antropologiczne o człowieku i jego życiu, zwróconym ku rzeczywistości Bożej. Od strony Boga idą ku człowiekowi coraz szerszymi falami dyscypliny, mające zawsze ten sam chrystocentryczny ośrodek nauk teologicznych. Są to: 1. biblistyka, 2. teologia dogmatyczna, 3. teologia moralna, 4. teologia ascetyczno-mistyczna, 5. teologia pastoralna. Natomiast od strony człowieka ku Bogu rozwijają się nauki teocentrycznie zorientowane. Należą do nich: 1. biologia pastoralna (w tym medycyna pasterska), 2. psychologia religii, 3. socjologia religii, 4. kulturologia religii (nauka o kulturze religijnej), 5. pedagogika chrześcijańska²¹.

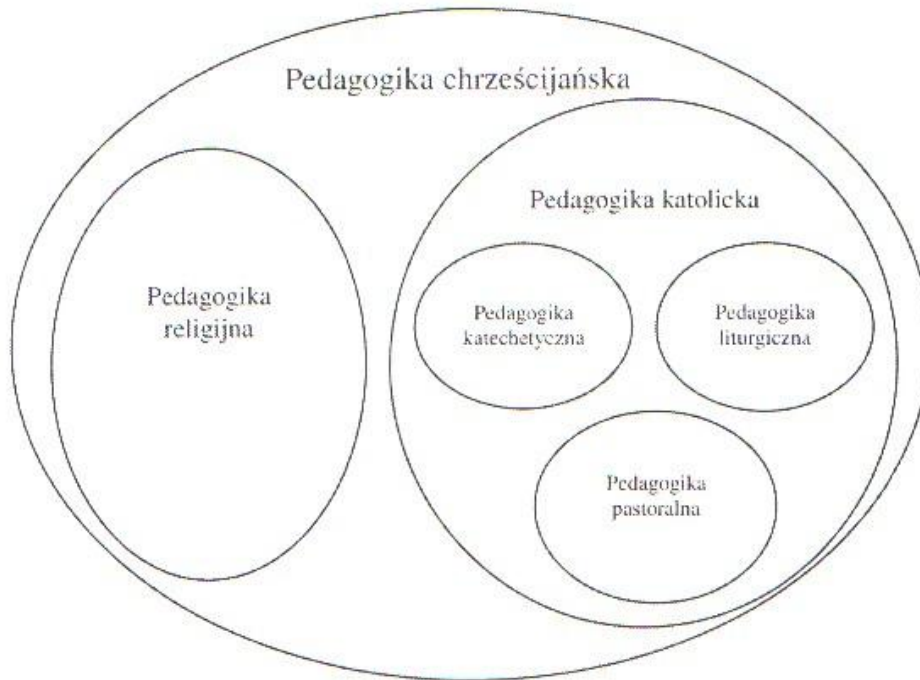
Dla Kunowskiego pedagogika katolicka winna składać się z trzech dziedzin:

- pedagogiki katechetycznej – obejmującej stany rozwojowe ludzkiej świadomości, znajomość praw wychowania umysłowego i zasad dydaktyki;
- pedagogiki liturgicznej, szerzej religijno-moralnej – która na podstawie psy-

²¹ Zob. tenże, *Katechetyka a pedagogika...*, s. 161.

chologii, socjologii religii i innych nauk pedagogicznych poucza o kształtowaniu przeżyć i postaw religijnych;

- c) pedagogiki pastoralnej – której zadaniem jest społeczno-moralne wychowanie chrześcijan do czynnego apostołatu²².

Rys. 2. Podział pedagogiki chrześcijańskiej

Pedagogika chrześcijańska jest pojęciem szerokim, obejmuje ona bowiem tradycję wszystkich wyznań chrześcijańskich – prawosławie, protestantyzm i katolików. Natomiast pedagogika katolicka zajmuje się opisem systemów wychowawczych, systemów szkolnych, rodzinnych opartych na zasadach wychowania chrześcijańskiego i doktrynie wychowawczej Kościoła katolickiego. Według Kunowskiego powinna się ona składać z trzech działów: pedagogiki katechetycznej, pedagogiki liturgicznej i pedagogiki pastoralnej.

Przedmiot, cel i metoda pedagogiki pastoralnej

Proces kształtowania się pedagogiki pastoralnej jednoznacznie wskazuje na jej zakorzenienie w nauce Soboru Watykańskiego II, który zwrócił uwagę na pilniejsze zaangażowanie w działalność duszpasterską. Zainicjowane przez sobór działania mają na celu pobudzenie duszpasterzy w działalność wychowawczą i pasterską.

²² Zob. tamże, s. 164; A. Rynio, *Wkład Stefana Kunowskiego...*, s. 121.

Stąd też wyniknęła konieczność tworzenia pedagogiki pastoralnej, która wspomogłaby duszpasterzy w ich pracy. Najogólniej możemy powiedzieć, że zadaniem pedagogiki pastoralnej jest opracowanie wskazań ewangelicznych dotyczących urzeczywistniania wartości i postaw życiowych. Ma również wykazać związek pomiędzy ideałem chrześcijańskim „nowego człowieka” a jego realizacją w konkretnym życiu jednostki²³.

W kontekście dokumentów soborowych i nauczania papieża Jana Pawła II za najważniejszy cel pedagogiki pastoralnej uznać należy nową ewangelizację. Stąd też zadaniem pedagogiki pastoralnej jest ukazywać sposoby i metody realizacji nowej ewangelizacji. Niezbędne zatem jest stworzenie odpowiednich środowisk formacyjnych, które zapewniłyby przyszłym duszpasterzom, animatorom i liderom grup nabycie odpowiednich kompetencji pedagogiczno-pastoralnych. W takim ujęciu pedagogika pastoralna jawi się jako szkoła formacji, dzięki której podjęte działania duszpasterskiej będą przyczyniać się do odnowy religijno-moralnej i duchowego wzrostu wiernych.

Pedagogika pastoralna poszukuje odpowiedzi na następujące pytania: Kim jest człowiek? Jaki jest sens i cel jego istnienia? Jaką rolę w jego życiu odgrywa wychowanie? Odpowiedzi na nie przekraczają metodologiczne założenia pedagogiki empirycznej. Stąd też w procesie badawczym przy pomocy metod dedukcyjno-formalnych prowadzi się czynności związane z zadawaniem pytań (formułowanie problemów naukowych), a w badaniach związanych z udzielaniem na nie odpowiedzi stosuje się metody indukcyjne²⁴.

Słowo „metoda” wywodzi się z języka greckiego (gr. *methodos*; *meta* – według, zgodnie, *hodos* – droga), oznacza tyle, co „iść wzdłuż”, „podążać określonym szlakiem” w przekonaniu, że dzięki temu osiągnie się zamierzony cel²⁵.

Pojęcie „metoda” najczęściej rozumiane jest jako świadomie wybrany i konsekwentnie stosowany sposób postępowania dla osiągnięcia wytyczonego celu. Natomiast pod względem treściowym „metoda” oznacza ogół zasad i kryteriów, reguł i rytmu oraz faz, które przyjmuje się, aby osiągnąć zamierzony cel²⁶. D. Ku-

²³ Zob. tamże.

²⁴ Zob. J. Przybyłowski, *Pedagogika pastoralna a funkcja wychowawcza Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, nr 144, s. 441.

²⁵ Zob. D. Kubinowski, M. Nowak, *Wstęp*, [w:] D. Kubinowski, M. Nowak (red.), *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*, Kraków 2006, s. 7.

²⁶ Zob. tamże, s. 7; R. Darowski, *Filozofia człowieka. Zarys problematyki*, Kraków 1996, s. 20.

binowski i M. Nowak zaznaczają, że „W uprawianiu nauki «metoda» oznacza drogę postępowania, sposób i sztukę dojścia do pewnego poznania. Problematyka ta wchodzi w zakres teorii nauki, ale też stanowi bardzo istotną część samowiedzy i tożsamości każdej dyscypliny naukowej, warunkując jej postępowanie badawcze w gromadzeniu i opracowaniu wyników tego postępowania”²⁷.

Pedagogika pastoralna, będąc nauką pedagogiczną, nawiązuje ścisłą relację z teologią pastoralną. W związku z tym wyniki badań empirycznych, osiągnane przy pomocy metod pedagogicznych, mogą być interpretowane teologicznie w ramach pedagogiki pastoralnej²⁸.

Pedagogika pastoralna jako nauka empiryczna posługuje się metodami indukcyjnymi. Kunowski wskazał na podstawową metodę prac empirycznych z zakresu pedagogiki pastoralnej. Stawia ona sobie trzy zadania: określa i przypomina z punktu widzenia chrześcijańskiego i ludzkiego podstawowe zasady, oferuje kryteria oceny rzeczywistości pastoralnej oraz wskazuje na sposoby działania, mające na celu naprawę złych struktur. Jest to metoda JOC: widzieć, oceniać, działać. Metoda ta była zalecana przez papieża Jana XXIII i Dekret o apostołstwie świeckich (DA 29).

Jan XXIII w encyklice *Mater et Magistra* wprowadził do nauczania Kościoła obok dotychczasowej metody dedukcyjnej metodę indukcyjną²⁹. Ojciec Święty wyjaśnia: „Zasady nauki społecznej wprowadza się zazwyczaj w życie w trzech kolejnych etapach: najpierw bada się, jaki jest rzeczywisty stan rzeczy, następnie dokonuje się wnikliwej oceny tego stanu w świetle wspomnianych zasad, a wreszcie ustala się, co można i należy uczynić, by podane zasady wprowadzić w życie odpowiednio do okoliczności miejsca i czasu. Te trzy etapy postępowania określa się nieraz słowami: «zbadać, ocenić, działać»”³⁰.

Zaproponowana przez papieża Jana XXIII i zalecana przez S. Kunowskiego metoda JOC w bardzo jasny i czytelny sposób wyróżnia trzy pola działania niezbędne w pracy duszpasterskiej: dogłębnie zbadać daną sytuację, przyjrzeć się problemowi, ocenić sposób rozwiązania, a następnie podjąć konkretne działania

²⁷ D. Kubinowski, M. Nowak, *Wstęp...*, s. 7.

²⁸ Zob. J. Przybyłowski, *Pedagogika pastoralna...*, s. 441.

²⁹ Zob. J. Troska, *Fundament antropologiczny nauczania społecznego Kościoła – od „Pacem in terris” do „Centesimus annus”*. Rola antropologii w nauczaniu społecznym Kościoła, [w:] J. Nagórny, J. Gocko (red.), *Spór o człowieka. Spór o przyszłość świata*, Lublin 2004, s. 39–40.

³⁰ Jan XXIII, *Mater et Magistra*, [w:] *Encykliki. Jan XXIII – Paweł VI – Jan Paweł II*, Warszawa 1981, s. 43.

w celu poprawienia sytuacji czy też rozwiązania problemów. Należy jednocześnie uwzględnić postulat zawarty w Dekrecie o apostołstwie świeckich, aby w procesie formacji patrzeć na wszystko, oceniać i działać w świetle wiary (DA 29).

„Widzieć” oznacza przyjrzeć się sytuacji życiowej, dostrzegać konkretną sytuację, analizować problemy pastoralne. „Oceniać” znaczy interpretować poznaną rzeczywistość w świetle wartości i zasad Ewangelii, nauki Kościoła. Wreszcie następuje wezwanie do czynów („działać”). Celem podejmowanych działań jest odnowić wszystko w Chrystusie. Ich inspiracją jest wiara. Podejmowane działania mają przemienić życie kulturalne, społeczne, polityczne, gospodarcze, duchowe, zarówno jednostek, jak i całych grup społecznych (parafii, stowarzyszeń religijnych itp.).

Kunowski zaznacza, że „naukowe poznawanie znaków czasu w pedagogice pastoralnej nie może poprzestać na tradycyjnym i doraźnym wychowaniu dzieci, młodzieży czy dorosłych wiernych do wiary, liturgii, do sakramentów, przykazań czy do życia chrześcijańskiego w duchu dotychczasowego klerykalizmu, lecz zgodnie z nauką Kościoła i nie zmieniając istoty nauki Chrystusowej co do joty musi dążyć do duszpasterskiego wychowania przez słowo, sakrament i miłość tak, by skutecznie odpowiedzieć na potrzeby współczesnego człowieka, świata, dzieci i młodzieży, w czym jedynie dopomóc może wiedza pedagogiczna na podstawie «zdrowej psychologii i pedagogiki», zdrowej, czyli unikającej jednostronnych rozwiązań, bez czego nie da się zrealizować odnowy w duchu soborowym”³¹.

Współczesne wyzwania dla pedagogiki pastoralnej

Za najważniejsze współczesne zadanie pedagogiki pastoralnej zgodnie z nauczaniem Kościoła uznać należy nową ewangelizację, której celem jest: powrót do chrześcijańskich korzeni, odnowienie wiary poprzez urzeczywistnianie wartości w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym, przepajanie kultury wartościami Ewangelii, wzmocnienie roli rodziny oraz wychowanie młodego pokolenia.

W nowej ewangelizacji istotną rolę pełni program wychowawczy. Na podstawie analizy dokumentów Kościoła na temat wychowania można sformułować następujące postulaty wychowawcze:

- a) rozwijanie wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych wychowanków;

³¹ S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna...*, s. 594–595.

- b) zdobywanie przez nich zmysłu odpowiedzialności w kształtowaniu swego życia przez nieustanny wysiłek i osiągnięcie prawdziwej wolności;
- c) przygotowanie wychowanków do uczestniczenia w życiu społecznym;
- d) pobudzanie wychowanków do oceny wartości moralnych wedle prawidłowego sumienia;
- e) przyjmowanie owych wartości przez osobisty wybór;
- f) pobudzanie do doskonalszego poznawania i miłowania Boga.

Za paradygmat pedagogiki pastoralnej uznać należy kształtowanie nowego człowieka. Nowe człowieczeństwo urzeczywistnia się w otwarciu ma łaskę Jezusa Chrystusa. On jest wzorem nowego człowieka i zarazem źródłem przemiany w „nowego człowieka”. Nowy człowiek w swoim życiu kieruje się: radami ewangelicznymi; żyje duchem błogosławieństw; promienieje wiarą, nadzieją i miłością; działa według myśli Chrystusa. Głównym celem jest zjednoczenie z Jezusem, które jest możliwe wówczas, gdy żyjemy w stanie łaski uświęcającej. Stąd też należy podejmować takie działania pedagogiczno-pastoralne, które będą umożliwiały wychowankom ich ustawiczny rozwój w łasce.

W życiu człowieka ważną kwestią jest świat wartości i jego indywidualna, lecz właściwa hierarchia wartości. Pedagogika pastoralna zwraca uwagę na konieczność wychowania ku wartościom, które rozumie jako pomoc wychowankom w urzeczywistnianiu wartości, by osiągnęli pełnię człowieczeństwa. W edukacji aksjologicznej należy uwrażliwiać wychowanków na wybór właściwej hierarchii wartości. Ona bowiem kształtuje życie człowieka, prowadzi do zbawienia.

Zadaniem pedagogiki pastoralnej jest zatem ukazanie nowemu człowiekowi, jak odkryć i budować własny świat wartości, w jaki sposób zachować spójność zasad i postaw życiowych. Warto zatem, aby duszpasterze poprzez prowadzone kierownictwo duchowe ukazywali świat istotnych wartości i sposoby ich urzeczywistniania w życiu codziennym.

W pracy pedagogicznej niezbędne jest pytanie, ku jakim wartościom wychowywać? Za priorytetowe zadania pedagogiki pastoralnej w dziedzinie edukacji aksjologicznej uznać należy:

- akcentowanie godności osoby ludzkiej,
- promowanie wartości religijnych i duchowych,
- tworzenie duchowego klimatu jedności,
- prymat osoby nad społeczeństwem,
- głębokie przywiązanie do sprawiedliwości i wolności,
- współdziałanie w duchu solidarności,

- pragnienie współpracy i pokoju,
- kultywowanie tradycji narodowych,
- czynne uczestnictwo w tworzeniu kultury narodu,
- szacunek dla dóbr kultury i tradycji narodowej,
- kształtowanie w sobie miłości do Ojczyzny,
- dbałość o poziom własnej wiedzy,
- służba na rzecz innych.

Zwracając uwagę na praktyczny wymiar pedagogiki pastoralnej, należy patrzeć na jej zaangażowanie w trzech płaszczyznach: rodzina, szkoła, parafia. Najważniejszym środowiskiem wychowawczym jest rodzina, stąd też jawi się ona jako pierwszy podmiot zainteresowania pedagogiki pastoralnej. Już w starożytności chrześcijańskiej traktowano rodzinę jako „Kościół domowy”. Kościół od wieków ukazywał *sacrum* małżeństwa i rodziny. Od jej kondycji moralnej zależy przyszłość Kościoła, narodu, świata.

W prowadzonej przez Kościół pracy wychowawczo-pastoralnej należy ukazywać ogromne znaczenie rodziny, jej funkcje i zadania. Z większym zaangażowaniem należy akcentować przymioty małżeństwa: miłość, jedność, wierność, nierozwalność. Podjęte działania powinny uzmysławiać młodym ludziom, jak wielką i cenną wartością jest szczęśliwe życie rodzinne.

Jedną z najważniejszych funkcji rodziny jest wychowanie. Analiza dokumentów Stolicy Apostolskiej jednoznacznie wskazuje, że na rodzinie spoczywa główna odpowiedzialność za wychowanie. W niej następuje rozwój i wzrost ku pełni człowieczeństwa. Rodzina jest miejscem, gdzie w niej i przez nią dokonuje się wychowanie ku wartościom.

Z perspektywy pedagogiki pastoralnej najistotniejszym zadaniem rodziny jest wychowanie religijne, które powinno prowadzić do nawiązania osobistych relacji z Bogiem. Wychowanie religijne w rodzinie chrześcijańskiej to proces stałego wzrostu w wierze tak, aby ukształtować w sobie wiarę dojrzałą. W pracy pedagogiczno-pastoralnej należy akcentować takie wartości religijne, jak: wiara, modlitwa, sakramenty, wspólnota.

Funkcja edukacyjna Kościoła realizowana jest przede wszystkim poprzez prowadzenie szkół katolickich. Tworzonym przez Kościół placówkom stawiane są następujące zadania do realizacji:

- a) uczenie samodzielnego myślenia, racjonalnej pracy i środowiska życia tak, aby w pełni korzystać z rozwoju cywilizacji i wrastać w kulturę narodową i ogólnoludzką;

- b) przygotowanie do życia w demokracji;
- c) akcentowanie godności człowieka, otwarcie na potrzeby innych, kształtowanie postawy empatii, tolerancji i wspólnoty przeżywania.

Rozwój w ostatnich latach sieci szkół katolickich świadczy o potrzebie funkcjonowania tego typu placówek edukacyjnych. Wynika to przede wszystkim z wysokiego poziomu nauczania, jak również z realizowanego programu wychowawczego, który oparty jest na chrześcijańskim systemie wartości. Stąd też jawi się konieczność dalszego rozwoju sieci placówek katolickich, jak również troska o ich wysoki poziom dydaktyczny i wychowawczy.

Działalność edukacyjna coraz częściej prowadzona jest również w parafiach. W ramach duszpasterstwa parafialnego organizowane są świetlice parafialne, biblioteki, kluby dyskusyjne, oratoria. Ich zadaniem jest wspomóc rodziców i szkołę w realizacji funkcji dydaktycznej i wychowawczej. Powstanie tego typu placówek w znacznej mierze przyczynia się do rozwiązywania problemów socjalnych i patologii społecznych.

Prowadzona w parafii działalność pastoralna powinna być ukierunkowana na formację w ramach ruchów i stowarzyszeń młodzieżowych. Stwarzają one bowiem doskonałą okazję do uzupełnienia wiedzy otrzymanej na lekcjach religii. Młodzieżowe ruchy i stowarzyszenia katolickie przywiązują ogromną uwagę na wychowanie ku wartościom, zwłaszcza religijnym i patriotycznym. Celem formacji jest dążenie do ukształtowania człowieka doskonałego (nowego człowieka), do osiągnięcia świętości. Z punktu widzenia pedagogiki pastoralnej należy postulować, aby w każdej parafii powstawało jak najwięcej miejsc i organizacji skupiających młodzież.

Współczesna pedagogika pastoralna koncentruje się wokół aktualnych wyzwań, jakie stawia dzisiaj świat Kościołowi. Podejmuje ona próbę diagnozy obecnej sytuacji wiernych i ich potrzeb duchowych oraz wskazuje na metody i środki realizacji zadań pedagogiczno-duszpasterskich. W ten sposób stara się dopomóc kapłanom i katechetom w realizacji ich misji ewangelizacyjnej.

Bibliografia

- Bagrowicz J., *Pedagogika chrześcijańska*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005.

- Blachnicki F., *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971.
- Chmaj L., *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1963.
- Darowski R., *Filozofia człowieka. Zarys problematyki*, Kraków 1996.
- Foerster F. W., *Wychowanie i samowychowanie*, Warszawa–Kraków 1917.
- Gogacz M., *Pedagogika chrześcijaństwa jako religii krzyża i zmartwychwstania*, [w:] A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999.
- Jan XXIII, *Mater et Magistra*, [w:] *Encykliki. Jan XXIII – Paweł VI – Jan Paweł II*, Warszawa 1981.
- Kubinowski D., Nowak D. (red.), *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*, Kraków 2006.
- Kunowski S., *Elementy pedagogiczne teorii seminarium duchownego jako instytucji wychowawczej*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 1970, nr 2.
- Kunowski S., *Katechetyka a pedagogika katolicka*, „Katecheta” 1963, nr 4.
- Kunowski S., *O potrzebie naukowego wyodrębnienia współczesnej pedagogiki katolickiej*, *Katecheta*, 1958, nr 4.
- Kunowski S., *O wychowaniu parafialnym*, „Katecheta” 1964, nr 4.
- Kunowski S., *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, [w:] *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Lublin 1973.
- Kunowski S., *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego*, [w:] T. Bielski (red.), *Ku odnowie życia wewnętrznego. Powołanie człowieka*, Poznań 1972.
- Kunowski S., *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962, nr 4.
- Kunowski S., *Potrzeby programowe pedagogicznego kształcenia alumnów*, „Ateneum Kapłańskie” 1968, nr 71.
- Kunowski S., *Potrzeby wychowania duszpastersko-katechetycznego*, „Katecheta” 1962, nr 5.
- Kunowski S., *Rozwój pedagogiki katolickiej w Polsce*, „Sprawozdania TN KUL” 1968, nr 16.
- Kunowski S., *Teologia a potrzeby pedagogiki katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 1959, nr 51.
- Kunowski S., *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1962, nr 54.
- Nawroczyński B., *Współczesne prądy pedagogiczne*, [w:] S. Lempicki, W. Gottlieb i in (red.), *Encyklopedia Wychowania*, t. 1, Warszawa 1933.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000.

- Przybyłowski J., *Pedagogika pastoralna a funkcja wychowawcza Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2005, nr 144.
- Rynio A., *Wkład Stefana Kunowskiego w rozwój pedagogiki katolickiej*, [w:] M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio (red.), *W trosce o integralne wychowanie*, Lublin 2003.
- Troska J., *Fundament antropologiczny nauczania społecznego Kościoła – od „Pacem in terris” do „Centesimus annus”*. Rola antropologii w nauczaniu społecznym Kościoła, [w:] J. Nagórny, J. Gocko (red.), *Spór o człowieka. Spór o przyszłość świata*, Lublin 2004.